

Зер Устүний пролетарийлары бириккелгэр!

И. Н. СЧИ — МИХАИЛОВ.

ОЙРОТ УЛУСТЫ КЫЗЫЛ ЧЕРҮГЭ КЫЧЫРАРЫ.

*О призыве в Красную
Армию.*

Көчүргөн улус: И. ТОЛТОХ.
М. ШАРАФУТДИНОВ.

Ойрот Областын ВКП (б)-нын Комитеды
чыгарган. Гор. Улалу 1928 жыл.

Ойрот.
2-371

„Јаңыс-ла ончо башка сөөктү улусты тәндәгән советтың јаңы кәрәгиндә. каандардың—байлардың башкаруунда бүтнәс-айы табылбас кәрәк бүтти-кандыйла сөөк-тү улус бойының чәрүзин тыгыдар ишкә кожулар болды“.

(нән. Ворошиловтың 4-чи ончосогозтың јуунында кучындаган докладында айтканы).

Инв. № _____

Башкы сѳс.

Бу книгэ Ойрот улустаң Кызыл чэрүгэ јуулар уулдарга, база партияның комсомолдың ячейкаларына ойрот улусты Кызыл Чэрүгэ кычырып турган кэрэгин уктурарга чиилгэн.

Бу бичик Ойрот призывникка (Кызыл чэрүгэ бартан улус) Кызыл чэрүниң нэ учун турганын, Ойрот улусты нэ учун кызыл чэрүгэ кычырып турганын база озогы тушта ойрот улусты чэрүгэ албай турганының айын угуп билэргэ болужар.

Мунда чиилгэн эрмэк кызыл чэрүгэ барып јаткан уулдарга бир-эмэштэ болужар болзо, бу бичикти чигэн кижии ишитэген ижим калас тэгин болбоды дэп бодор.

И. Михайлов.

Улулу 24/VII-28 јыл.

I. КЫЗЫЛ ЧЭРҮ НЭ УЧУН ТУРГАН?

Озогы кааның башкарузы тужунда чэрү кандыйла оок албатыны жулап-билеп алар учун турган.

Бистин Кызыл чэрүбис советтин колкүчилэ јаткан албатызынын тыш-амыр ишитэнип, бойынын совет јэрин тыңыдып јатканын, база бойыбыс тың јадагај јаңыбысты корулап кичээп туру.

Совет Башкару амыр јадышты кичээп јат: ју кэрэк јок дэп, жулашпас учун ок-мылтык јазарын токтодор дэп, Совет башкарузы канча каттап капиталистардын башкаруларына айтса-да олор укпай јат-там-ары јуулажарга бэлэттэнип, советтын союзын јок эдор айын бэдрэп турулар.

Бу калганчы јылдарда ончола капиталистардын-байлардын башкарулары, чэрүлэрин көптодип, нэлэ аэраплан, уй мылтык, корон-јәпсәлдоэрин тыңыдып, Совет албатызына тиижер ай-ын бэдрэп турулар.

Андый да болзо, олор ондый јаан тың эмэс, бис дезе тың коомой эмэс. Бис база коруланар учун аэраплан эшибисти нэлэ камык јуу јәбсәлин тыңыдып јадыбыс. Андый кэрэк база чыгымду болуп јат, андыйда болзо бискә каруланбаска болбос, капиталистар бисти јуулап јәрибисти нэлэ фабрик-завод-јөжөбисти алзын дэп кыймыктабай јатпазыбыс. Эм тура јуу јок-то болзо бис бәлэгтәнәр кэрэк. Чәк-лә бәлән болор кэрәк!

Онын учун совет јэринин кол-күчүлэ јаткан албаты мылтык тудунарын јууга турарын үүрәнәр кэрәк, ол тушда мылтык тудунуп совет јэрин коруларга бәлән болгоныбыс ол болор. Ойрот область база бистин јаан советтин бир кәлтәгәйи болуп јат, онын учун ойроттын кол-күчилэ јаткан албатызы Совет Союзынын амыр јадарын кичээп корулар учурлу.

Бу јыл ойрот улусты кызыл чэрүгә кычырар кәрәгиндә баштапкы-ла јыл болуп туру.

Бу јыл ойрот улусты өскө сөокту улуска тунәй Кызык чэрүгә кирәлэ бойынын јадагај советјанын корулазын дэп ижәнип јат, айдарда Ойрот уулдар совет јаңынын ижән гәнинчә мылтык тудунуп бойыбыстын совет јэрин өскө албатыла тән коруларга бәлән болор кэрәк.

II. ОЙРОТ УЛУСТЫ КААН ТУЖУНДА ЧЕРҮГЕ АЛ- БАГАН АИЫ НЭ?

Ойрот улусты каанның чэрүзинэ албайтан. Нэучун дэээ озогы тушта ойрот улус орус каанның колына кирэдэ договор бичик бүдүргэн каан улусты чэрүгэ албас онын ордына јасак-налок (јуу кэрэгинэ калан) алтан болгон.

Ол нениң учун анды дэээ? Ол каан тужунда ойрот улусты оок албатыга бодойтон, каан башкару тужуна ондый оок албаты көп, јангыс олор бойлоры алдынан јадар јан јок болгон.

Олорды каан башкарузы колдонып албатап тың туткан, ол оок башка-башка сөөкту албаты түймэн чыгарбазын дэп чэрүгэ-дэ јуутпас, колына мылтык-та бэрбэс болгон.

Айдарда, ол тужунда турган чэрүгэ јонгыс-ла кааның башкаруун, бай улустың амыр јадарын корулазын дэп үүрэдип, онын кииндэ чэрү башка сөөкту албатыны албадарга болушсын дэп тудатан.

Анан өскө каанның башкаруузы база алтайдың байлары-бийлэри јангыс эрмәкту, кол-күчү-лэ јаткан орус алтай албатыны өчөштирип турар болгон. Нениң учун анайып турган дэээ?

Кандыйла түймэн чыгар болзо ол албатыны бир-бирүзинэ согыштырала токтодор дэп бодойтон.

Ойрот уулдарды чэрүгэ каан тужунда алган болзо олор ойрот улусты киинчәктәргә јөп бэрбэс эди, карын олор каан башкарууның бийләринэ, абыстарына база алтайдың бойының байларына јайзандарына удур јуулажып чыгар эди.

Ойрот улусты озогы тушта чэрүгэ албайтан бир кэрәги ол, анан өскө экинчи кэрәк мундый: Каан башкаруна буйләргә, садучиларга ойрот улустың бичик биләри јан нәмә айлап биләри сраай кэрәк јок болгон. Ойрот улусты чэрүгә алар болзо олор мылтык тудунуп үүрәнип алала кандыйла јәргә јүрүп, нәлә албанды көрүп туймәнды иштәп кыймыктай бәрзә ол каан башкарузына байларга каандың бийләринә коркушту кәлишпәс нәмә ол болор эди.

Бичик нэмэ билбэс, мылтык тудунуп билбэс улусты каан башкарууна бийлэргэ, албадарга, мэкэлэргэ бэлэн болгон, онын учун алтай улусты озогы тушта чэрүгэ-дэ жуутпазы ол болгон.

Јаныс чэрүгэ албас эмэс ананда өскө кандый жүзүн-јүр бичиккэ үрэтпэс, јаан школдорго бай улустын балдарынан өскө тэгин кара албатыны жуутпас болгон-ол кылыктын ончозы каан башкаруунын башка сөөктү оок албатыны јаки албаданайын кулданайын дэгэн санаазы ол болгон.

Каанын чэрүзи кааннын башкаруузына јер жуулап алар учун, албатыны коркудуп албадар учун, турган чэрү болгон.

Бу камык Сибир јерин, бу бистин ойрот јерибистидэ онойып жуулап алган. Ол жуулап алып турган јердэ, албаты-да чөрүдэ жүргэн кара албатыга кэрэк јок јангысла байлардын-бийләрдин астамына кэрэк болгон, ол тужуна чөрүдэ жүргэн кара албаты орус улус нэмэ билбэс бийлэринэн коркуп база албаа жүргэн, байлар, садучилар дээ, бир јанында албатыны мэкэлэп бойлорынын садуун тындып астамду јадар болгон.

Кааннын чэрүзи ондый кэрэктэр учун турган кэргиндэ ол чэрүгэ табарган-ла нэлэ башка сөөктү албазы ол болуп туру, бистин ойрот улустыда ол тужунда чэрүгэ албай онын ордына јасак-калан жууп турганы ол туру.

Айдарда каан тужунда Ойроттын кара албатызын эки јанынан тоногон, бир јанынан јасак-калан жууп экинчи јанынан байлар садуучилар тоноп мэкэлэп киинчэктэткэни ол болгон.

Анайып бэлэн албадар, тонор учун каан башкару озогы тушта алтай улусты салдатка чэрүгэдэ албайтан колына мылтык-та бэрэринэн коркып турган.

III ОИРОТ УЛУС ИШМЭКЧИ-ЛЭ КРЕСТЬЯНДАРДЫН КЫЗЫЛ ЧЭРҮЗИНЭ ЈҮРЭТЭН УЧУРЛУ.

Ойрот улус Кызыл чэрүгэ баратан учурлу-ба? Баратан. Нэнин учун дээ. Кызыл чэрүгэ јүрэр кэрэк эн баштап кичийтэн кол күчилэ јаткан совет башкаруунын албатызынын јаан кэрэги болуп јат. Ойрот албатызы база совет-башкарулу јат, бойынын алдынан автономный область болуп туру советтын јангы ойроттын кол-күчилэ

јаткан албатызын бойынын јэринэ ээ эдип салды байынын алдынан башкарулу этти, онын учун Ойрот албатызы бойынын бу жадагај јагын кичээп корур кэрэк.

Совет јагы тургалакта Ойрот албаты бойынын алдынан автономиялу јатпас болгон, эмди дээз алдынан башкарулу өскө сөөктү албатыла түнгэй область болды.

Бу крэгэ јэтрэ Ойрот улусты Кызыл-чэрүгэ нэ учун кычырбаан дээз, улуска ол кэрэкти јакшы билип алзын, шүүжип алзын дэп турган. Албаты јон кызыл чэрүдин кэрэктүзин, бойынын совет јагын корыр кэрэктин јаанын билип алган кийиндэ Областын советтрдин 5-чи јууны ойрот улусты кызыл чэрүгэ јуудар дэп јөптөди.

Ол јуунда чыгарган јөп мунды болгон: „Областын Исполнительный Комитедынын призидиумы Ойрот улусты кызыл чэрүгэ кычырар дэп јуунга тургускан кэрэгин јөп дэп јарадып турубыс“ дэп, ол јуунда турган делегаттар алтай улусты кызыл чэрүгэ јуудары сүрэкэй кэрэктү, бистин-дэ улусубыс совет јэрибисти корурра барар кэрэк дэ-жип кучындадылар.

Кош-агаштын делегаты нөк. Коловдын 5-чи јуунда кучундаганы мунды: „Алтай улус бичиккэ-јанга јакшы үрэнбээн, кызыл чэрүгэ јүрэр болзо кандыйла бичик-билим нэмээ таскап үрэнип јанар эм јуу јок тужуна кызыл чэрүдэ үрэдү көп болор, анаг өскө омди амыр тыш чакта мылтык тудунуп јуу керегинэ јүрергэ үрэнбэзэбис јуу јэдиб кэлгэн тушта бойыбыстын соведыбисты корулап чыдабазыбыс“ дэди.

Айдарда нөкөр коловтын кыскарта айдарда айткан эрмэги бу, јуу јок тужунда совет албаты јуу кэрэгинэ үүрэнип бэлэттэнип алза јуу кэлгэн тушта тын болор ол айткан эрмэк чып-чикэ чын эрмэк.

Јуунда турган Улаган аймагынын делегады нөкөр Кардаманов айтты:

„Алтай улусты кызыл чэрүгэ кычырбазы кэлишпэй јат, Ойрот улус бойынын совет јэрин корыр саназы база бар, онын учун бу јаан октябрь түймэнинэн 10 јыл болгон кийиндэ ойрат улусты кызыл чэрүгэ кычырып алар кэрэк“ дэди.

Озогы Каан башкарузы башка сөөктү улусты ылгап бирузин-бирузинэ өчөштирэтэн болзо, эмдиги совет јагы карын бириктирип кандыйла албатыны тэн эдип јат. Со-

вит јангы озо карачкыда јаткан оок албатыны јарыдар бичиккэ үүрэдэр, јөжөзин тыгыдар айын бэдрэп болу-
жып јат.

Озо каан тужуна ойрот улусты оок албатыны јуу
лайтан-кулдайтан чэрүгэ албаган болзо, эм совет јангы
тужунда боибыстын тыш-амыр јадарыбысты кичээйтэн
байлардан-капиталигтардан корыр ишмэкчилэ крестьян-
дардын кызыл чэрүзинэ ойрот улусты өскө сөөкту улус-
ла тунгэй кычырар болды. Ол-ок 5-чи областын јуунында
турган Шэбалин аймактын-делегаты нөк. Серкин айтты.
„Јрлыкчылар байлар база ондый улустын сөзинэ кирип
јүргөн карган улус јоонды, алтай улусты чэрүгэ алар
болзо калганчы чактын јеткэни ол болор дәжип коркы-
зып јүрэт. Ондый-да болзо бис ол мэккээ бүтпэй јадыс,
андый улустын мэкэ сөзин укпас кэрэк, кызыл чэрүгэ јаш
өскүрүм барар кэрэк“ дэди.

Чын, Ойрот улусты кызыл чэрүгэ кычырар дэгэн јоп
бүткэзин бу нөк. Серкин айтканчылап угулуп турган ку-
чын-дар бар болды, допризподготовка дәп кызыл чэрүгэ
алгалакта үүрэдэдэн јуу үүрэдүзинэ кажы бир уулдар ол
јрлыкчы-кам бай улустын сөзинэ мэкэзинэ ижинэлэ кэл-
бэдилэр.

Ол андый мэкээ бүтпэс кэрэк, оны укпас кэрэк, ка-
рын там ары чэрүгэ барарына бойынын совет јангын ко-
рурына бэлэндэжэр кэрэк.

Мунаҥ-да өскө ол 5-чи јуунда болгон эрмэк тэр јоп
кызыл чэрүгэ алтай улусты кычырар кэрэк дэгэн эрмэктер
болгон, бирдэ кижии удуру јопкэ кирбэй кучындабады, на-
нинг учун дээ, эм ойрот албаты бойын советын кижизи
дәп билэр, советын кижизи бойынын јадагай јангын ко-
руларга кичээнэрин билэр болды.

Јон улус ортозында эм тура мунды јакши эрмэктер
угулат: „Мэн бүгүн-лэ кызыл чэрүге бар дээ, барар эдим
нэ учун дээ, кызыл чэрүгэ барган кижии јангысла јуу
кэрэги эмэс анан-да өскө канды үүрэдүгэ үүрэнэр.“

Бирүүзи айдат: „Мэниг эмээним бар, карган энэм
бар эки балам бар анан өскө кызыл чэрүгэ бойым кү-
үнимлэ добровolec болып барар эдимэ, мынан озо бан-
диттарла јулажарда-да тунгэй-ок чэрүдэ јүргэм“

База бир эрмэк: „Чэрүдэн коркоры јок уулдар барлар кэрэк бис өскө улустаң коомой эмэс өскө албаты јүрөрдэ бис нэдэнг коркотонис“ дэжэт.

Јаңыс уулдар кызыл чэрүни кэрэксинип турган эмэс кыс-балдардын саназында совет јерин коруларга болыжай-ын дэгэн сана база бар бир 20 јашту алтай бала айдат: „мэн 1907 јылда чыкам бичик билэрим кызыл чэрүгэ барайын дэп турум мэни алыгар“ дэп.

Бу кучын-эрмэктөрдэн бодоор болзо Ойрот улус кызыл чэрүгэ барар кэрэкти јакшы санап јат, кызыл чэрүгэ өскө албатыла түнэй барарга бэлэн турулар.

Јаш өскүрүмдин көп сабазы областың јуунының кызыл чэрүгэ барар эдип чыгарган јобинэ сүрэкэй сүүнүп турулар.

Ойрот улус чэрүгэ барарым, јуу кэрэгинэ үүрэнэри-мэ, мылтык тудунала совет јаңыбысты корырым дэп туру, оо удуру совет јаңы јонның јобилэ ойрот уулдарды кызыл чэрүгэ кычырар болды.

Бэлэн болыгар нёкёрлөр!

VI. АЛТАИ ЈАШ ӨСКҮРҮМ-ЛЭ КЫЗЫЛ ЧЭРҮҮ.

Кызыл Чэрүгэ Кычырып турган јажы јаш өскүрүм-лэ Чэрүдин учуры јаңыс. Айдарда, Кызыл Чэрү алтай јаш өскүрүмнин коруланарга үүрэнэр школы. Ондо ончого үүрэдип јат јаңыс-ла мылтык чэрү учурун үүрэдип турган эмэс, ондо үрэдү-дэ баштапкызы ончо мылтык чэрү кэрэги, оның кийндэ аручэк культурный јүримгэ-дэ ишкэдэ үүрэдип јат.

Эмди бистинг Кызыл Чэрү культурный јүүрүм кэрэгиндэ күрэжип болужуп јат гражданский (акла кызыл) јулашкан тушта бистинг кызыл чэрү күрэжип јэнип чыкан. Кызыл Чэрүдэ барган бистинг дэрэмнэдэ јаткан. Уулдарды өскөртип көстү коштү нэмэни билгир эдип јат озогы кааның салдадынаң сураган болзо, сэн кэмнинг учун, кэмди корулап јулажып турундээ ол карузын айдып болбос эди. айтсада озогы үүрэдүлэ „ак јаң учун, јәрдинг кудай, каан учун“ дэп. Эмдиги Кызыл Чэрүдэ турган уулдан сэн кэмнинг учун турун, кэмди Коруларга турун дэп суразан, ол уул тутак јок кызыл чэрүдинг учурун јартап айдып бэрэр, оның айдары „мэнинг корулап турганым СССР“ дэп.

Алтай јаш өскүрүм кызыл чэрүгэ алылбаган-да болзо кызыл чэрүлэ кызыл Кэрэп-лэ (талайда турган) тил алыжып турган болгон.

Тилди канайда алыжып билишкэн дэээ, бистинг Ойротын комсомол јаш өскүрүм Балтийский талайдын јаказында тургэн коруячы аткыр (стрелковый) појак ажыра. Эмдн бистинг јаш өскүрүмди Кызыл Чэрүгэ алып јатканда, бистинг комсомол организациянын алдына туруп аткан иш, көп-тэ, јаан-да. Јаңысла кызыл чэрүлэ тилалыжып билижэри эмэс, јаңы чэрүгэ баратан улдардын ортодо-до ишти тыңыдары.

Ойроттын јаш өскүрүми Кызыл-Чэрүгэ бкрарга бэлэтэнигэр.

Ончо призывник јаш өскүрүм улдар, јэргэлэй туруп чэрөгэ барыгар, советинг јэрин коруларга. Ойротын бирикэн комсомол өскүрими, ончо јаш өскүрүмнэнг көримдилү болор учурлу.

Комсомол—призывник уул,јуулатан участкаа энг баштапкы болып барар кэрэк, совет башкарунын кычырузына комсомол—јаш өскүрүм Кызыл-Чэрүгэ барарын баштапкызы болор учурлу.

Совет јаңнын кычырузынанг кыйып мойноп Кызыл Чэрүгэ барбаска турган киж и дээртир, совет јаңга каршу киж и болор.

Ондый улус ујат јок болгондо, ологго ишмэкчи крестьянын совет јаңы кэрэк јок болгондо, Олор бистинг өштү бис, ондый улус-ла совет башкаруу көп кучун јок ололды јаргы (суд) алдына тургузар.

Бис Ондый улусты көскөлө шоодып ујалтар кэрэк.

Озо каанын чэрүзине барып јаткан салдат „јэрдинг кудайы, ак каан“ учун барып јаткан саназынанг ажыра аракыдан ичэлэ чалчып согужуп онынг кининде өлүжип-тэ јаткан, ол нэнинг учун мурайып аракылап барып јат дэээ, мундый: мунг-мунг чакырым ажыра јокту киж и бойунын айл јуртын бала-барказын эш нокөрин артызып кайда барып јаткан, кэмнинг учун, кэмди коруларга братканын билбэй, онынг ачууна ла аракылап турган онынг учун ол тушта салдатка барыш күч јаман болгон.

Эмди бис билэрибис бис Кызыл-Чэрүгэ барып жадыс-
уүрэнэргэ бойыстын совет башкаруны коруларга айдарда.
эмди кызыл-чэрүгэ баратан улдарды, эрүл, аракы јок, јон
албаты үдэжэр учурлу. Үдэжип јаткан улус, өзөктөрдин
јаш өскүрүм улдар, комсомолдор, призывник кызыл-чэрүгэ
барып јаткан улдарга кызыл үдэжү эдэр кэрэк.

IV. КАНДЫИ УЛУС КЫЗЫЛ ЧЭРҮГЭ КЫЧЫРЫЛАТАН?

Кызыл чэрүгэ болгон-ло кижинин ончозын албас.
Јаңысла акту-күчи-лэ јаткан албатынын уулдары кычыры-
лар. Бай улустын, камдардын, абыстардын, јайзаң болгон
улустын балдарын кызыл чэрүгэ кычырбас. Ол не учун
анды дээ, бай зайзаң, кам улуска јэнгилтэ бэргэни ол-ба?
дээ айдар кару мындый:

Јок, ологго јэнгилтэ бэргэн эмэс, оморды чэрүгэ ала-
ып мылтык тудундурбас, дэгин-лэ јуудын кара ижинэ
јүргизэр, јуу јок тушта казан—чай астырып јуу тужунда
јэр косдырап турар. Ол байлар-ла камдардын кэзигин ол
ишкэ-дэ албаза омор јуу кзрэгинэ калан төлөр.

Онон өскө ол бай, кам, озогы јайзаңдардын уулда-
рын кызыл чэрүгэ јуутпастын энглэ түп-јаан учуры бу:

Омор акту-күчи-лэ јаткан албатыга нөкөр болбос, омор-
дын саназында совет јаңды кичээп корыр дэген санаа
база јок.

Озо каан тужунда орус алтай дэп ылгап турган бол-
зо, эм совет јаңы, јокту-ла байды ылгап јат јоктулар—
кол-күчи-лэ јаткан албаты кандыйда сөөкту болзо тэн
улус. Кызыл чэрү ишмэкчи-ла крестьяндардын—акту кү-
чи-лэ јаткан јоннын чэрүзи дэп адалды, ол чоком јакши
советтин чэрүзунэ бис нэлэ бай кам, јайзаң ошкош нэ-
мэлэрди јуутпас учурлу, нэнин учун дээ, омор совет
јаңын корыр-дан карын оны јок эдэр айын бэдрэп јат.
Көрсөгөрмынын алдында ак-ла кызылдар јуулажарда ол-
ок Кашдар, байлар, абыстар озогы јайзаңдар, Калчакка
болужып бир јанында акту күчи-лэ јаткан кара албатыны
мэкэлэп бир бирүзилэ өчөштирип совет јаңын јамандап
чэрүгэ јууп алып согыш тырып турдылар. Ол ийитэрдин
кылыктарын албаты јон унутпаган, эмдиги совет јаңы ты-
нып тура бэргэн тушта-да бис оморды Кызыл Чэрүбискэ
јуудып Кызыл чэрүнин кижизи дэп качанда адабазыбыс.

олор карын чэрүгэ картошко арчып, казан јунуп, јэр казып јүризиндэр јарымы чэрү кэрэгинэ јуу кэрэгинэ ка-
лан бэрзин дэр.

Кызыл чэрүгэ кычырар-да јэңилтэни канайда бэрэ-
рин, база кызыл чэру кэрэгиндэ бичилгэн книгэдэн кө-
рөрзөр.

Совет јангы акту кўчилэ јаткан улуска ижэнэр; бай
абыс, кам, јайзан улуска ижэнбэс. Онын учун андый улус-
ты чэрү-гэ албазын јэңилтэ дэп бодобос кэрэк, карын ол
бай,—абыстардын уулдарын Кызыл чэрүгэ албас, оморды
совет јанын корыр иштэн ырадып турар.

V. КЫЗЫЛ ЧЭРҮ-ГЕ ТУРАРЫ СССР-ДЫҢ КИЖИЗИ- НИҢ КҮНДҮЛЭП КИЧЭЭР КЭРЭГИ БОЛЫП ЈАТ.

Озо каан тужунда ойрот улусты чкрүгэ тэймэн чы-
гарбазын дэп албадарга јакшы болор дэп албай турган
болзо, эмдиги совет јангы ойрот улусты кызыл чэрүгэ ак-
ту кўчилэ јаткан ойрот өскө сөөкту улусла тэн дэп,
олорды бойлорынын јадагај јанын советту јэрин корыр
учун кычырып јат.

Совет јангынын анаиып турганы Ойрот улустын акту
кўчилэ јаткан албатызына јакшы ижэнгэни ол. Онын учун,
кызыл чэрүгэ кычырылган Ойрот уулдар ол ижэнчи ай-
ынча күндүлү јакшы кызыл чэрунин кижизи болзындар.

Бу бичиктэн Бис кызыл чэрүгэ јангысла акту-кўчи лэ
јаткан албатынын уулдарын алатанын—кычыратанын укту-
быс, онын учун јангысла андый ижэмчилу улусты јуу кэ-
рэгинэ үүрэдэрибис.

Нөкөр Чинатов Областын 5-чи јуунында турала айткан:
„Эмди Кызыл чэрү кара албатыны бойынын совет јанын
корыр ишкэ үүрэдэр школ болып јат“ дэди, ол чып чин
эрмэк.

Совет башкаруу албатыны албаннан айрып алала
бойынын алдынан башкарулу этти, онун учун эм албаты
ол јангын корыр-га кичээнзин. Боинын совет јэрин ка-
питалист-байларга каандарга јийдирбэскэ—күјүрэнзин.

Совет јангы ойройттын акту кўчилэ јаткан албатызы-
на ижэнип күндүлү Кызыл Черүбискэ кычырар болды,
онын учун Ойрот улус јууга бэлэндэнип јаткан капита-
лист—буржуйдарды јандыра чачарына бэлэн болзын.

Ол призывник уулдарга Кызыл чэрүдинг учурын, нэ-
нинг учун бистинг Ойрот јаш өскүрүмин чэрүгэ алып јат-
канын јартап айтып бэрэр кэрэк.

Батрак јокту уулдардын айлында арткан улузына
болужып турар кэрэк.

Ойрот јаш өскүрүм баштапкыла катап чэрүгэ барып
јат, айдарда бу баштапкы барыш албаты ортодо көрим-
јилу болорын кичээр кэрэк.

Канайда бистинг алтай улдар совет јангысты корулар-
га бэлэтэнгэнис бу 1928 јыл призыв чэрүгэ јууш көр-
гизер.

Бистинг бу 1928 јылда өткөн допризподготовка ул-
дардын үүрэдүзин көргүскэн бистинг алтай јаш өскүрүм
военный чэрү кэрэгин билэргэ мэргэн билгирин айдарда,
мунаг-да көрзө, бистинг алтай улдар Кызыл-чэрү үрэдүзи-
нэ туруп үрэнэр.

БАШКА СӨӨКТҮ УЛУС КЫЗЫЛ-ЧЭРҮҮДЭ.

С.С.С.Р. нэлэ укту албатынынг бирикэни, айдарда он-
чозы јангыс болор учурлу: орус, алтай, хакас, шор, казак,
калмык-га болзын ончо ишмэкчи крестьяндары јангыс тү-
нгэй болуп јат Кызыл чэрүү дээ база түнэй колында
мылтык јэпсэлдү ончо укту албатынынг бирикэн союзы бо-
лып јат.

Кажы бир башка сөөктү узбэк, туркмэн, казак, кыр-
гыс, якут, бурят ошкош јаан областу республикалу алба-
ты бойынын алднанг чэрүлү јат. Олор качананг бэри орус
албатыла түнгэй чэрүгэ туруп совет-јангы коруларга үрэ-
нип јадырылар. Эмди-гэ јэтирэ јангыс-ла бистинг Ойрот
укту албаты, бойыстын карагуйустын билбезибистинг кэ-
рэгиндэ чэрүгэ барганыс јок.

Баштапкы кычыруда бис бойыстын алднанг чэрү эдип
болбозыбыс, мунаг ары бойыстын алтай улус алдынанг
чэрү эдип аларыбыс.

Эн-лэ баштап слэр сурайарыгар, бистинг Кызыл черү-
дэ нэлэ сөөктү улус јуулган јуу тушта бу мундый чэрү
бойи бойынын сөзинэ киришпэс болор-ба? деп.

Кэлэр јуу-да бистинг Кызыл-чэрү јангыс болор. Кан-
дый-ла сөөктү албатынынг Кызыл чэрүгэ турган улузы
јангысла бойынын јарин корулар эмэс бойыстын көдрө со-
вет јэрибисти корулайтанын билэр.

Советтинг Союзы јок болор болзо, республика автоном облостордо јок болор.

Бу јыл бистинг Ойрот јаш өскүрүм энг-лэ баштап Кызыл чэрүгэ кычыртып јат. айдарда бистинг кычырткан улдар бэлэн болор учурлу, совет јанг учун турарга, бэлэн болуп көрүмдилү болор кэрэк. Бис чэрүгэ албанга барып јаткан эмэс бойыстынг акту-чэкту санабысла совет јангысты коруларга барып јадыс.

Бу кычыру алтай јаш өскүрүмди кызыл чэрүгэ туруп, башка сөөктү чэрүдэ турган улдарла кожо ологро тунэй-лэжип једэр кэрэк, эм тура бис ологдон артып калганыс.

Бу кычыру энг баштапкы бистинг үрэдүбис. Мунан ары алдынанг бойыстынг алтай чэрүлү болор учурында, экинчизиндэ бистинг бойыстынг алтай тилдү командирлар јок, үчүнчизи алтай тилдү военный кэрэктинг учур бичик-тэр јок мунынг учун бис алднанг бойыстынг алтай чэрү эдэргэ јарабай турганы бу.

Бу мундый тудактар јангысла бойысты чэрү тударына эмэс, бу тудактар эмдидэ бистинг алтай јаш өскүрүмди чэрүгэ кычырып турарда бар болор. Айдарда мундый јаан ишти бис ончо албаты кыгыртылу призывник улдар кичээннип күјүрэннип үрэдүгэ Кызыл-чэрүдэ иштэзэбис, бистинг Совет башкаруга болужыбыс ол болор.

VIII. ЈАНГЫ ЈУУ БОЛОРГО ТУРГАНЫ.

Бистинг Совет Јанг турганынанг бэри ишмэкчи-лэ крестьян албаты јангы бойынынг колына туткнанг бэри он бир јыл болды.

Озогы јаан улус-ла байлар айдыжатан Кэп Сөс: „Айгыры јок мал болбос јайзаны јок јон болбос“ дэп кааны јок, байы јок албаты болбос дэп. Ол тушта Калганчы чак болор дэйтэн. Айдарда озогы јаан улустынг кэп сөзи төгун, болуп јат, бис јайзаг каан јоко бойыстынг јангысты баштап јадыс, албатынынг мал ажы онжип озип јат, совет башкару бэк болуп, ончо албаты амыр токыналу јадыры. Бистинг Советинг јангы тынып мал-ажыс өзип јадарда, айдарда буржуйлар, бисти там өштөп јаман көрип јат, олог там тынгыда бэлэтэнип јат, малтык—јэпселин чэрүзин көптөдип, учуп јүрэр кэрэп (аэропландар). Эдип, Урака адатан, уймылтык јазап кижини тумалайтан корон нэмэлэр эдип јат. Айдарда бискэ уйукта јас кэрэк, бэлэтэнип

олордын бэлэтэн турган јәпсэлинди нэмэлэр. бистэдэ бар. Бис айдып јадыс јуу кэрэк јок дэп, Буржуй-капиталистар дээз јууга бэлэтэнип тургандары тын. Кэлэр јуу болор болзо бистэн болбос, ол јууны оны капиталистар баштар, айдарда олор бискэ тиэр болзо бис ол ордын алдына дизэлэнип туруп бэрбэзибис, совет јангыс учун туружарга удра капиталистарла јуулажарга бэлэн болорыбыс.

Бистин јэристи айландыра јаткан капиталистар јуулу-жып бэлэтэнип турулар, нэнин учун мындый дээз, јэр тэлэкэйдиг үстүндэ јангыс Рассей јэринэн өскө јэрлэрдэ капиталистардын јангы болып јат онын учун олор совет јанды көрбөй турулар, совет јанда иштэп, баштап турганы ишмэкчи-лэ крестьяндар.

Эмди-дэ бистин Өзөк јуртарда дэрэмнэлэрдэ мунды табыштар бар: бис кайдан јуулажып чыдап болорыс нэмэ билбэс карануй-да аста улус Англичанин Америкдын јаан Каандар олорго бистин кўчибис јэтпэс дэп Бу мындый табышты албаты јон ортодо, бистин өштулэрибис таркадып јап. Јэ чын-ла бистин бичик билбэс улус мындый табышка бүдэр, бичикчи газет кычырып турган кижичачанда мынды мэкээ, төгүн табышка бүтпэс. Газет кычырып турган кижича бистин совет башкару амыр ижин иштэп, албаты јоны мал ажын јөжөзин өскүрип өнжидип јатканын бистин Чэрүбис јэр тэлэкэйдиг үстиндэги капиталистардын чэрузинэн артыгын ончо тэлэкидин үстүндэ ишмэкчилэр, бистин ишмэкчилэрчилэп бойынын колуна јанды алып тударын билип јат.

Капиталистар бисти јууларга турганы нэ дээз, эмдигэ јэтирэ капиталистар, бойлоры, амыр јок байы-бойлоры өштөжип јат, бисти јууларга јөптөжип болбой турганы бу. Јангыстан бискэ јууларга кэлэр болзо, бис олор-ло тартыжарыбыс, олорго кўч болор. Оштулэр совет јанды јэр үстүндэ јок эдэргэ, бэлэтэнип јат айдарда ишмэкчилэ крестьяндар, совет башкару-ны коруларга бэлэн турулар.

IX. СОВЕТ БАШКАРУНЫ КОРУЛАРГА БЕЛЕН БОЛОР КЭРЭК.

Јуу јок, јэ капиталистар јуула коркудуп јат. Рассей јэринэн башка јэрлэрдэ јанды баштап турганы капиталистар болгондо, бистин Советтин Союзын коруларга бэлэн болор кэрэк!

Бис мынын алдында айтканыбыс, бисти жууларга бэлэтэнип јадылар дэп, танк, аэроплан, уй мылтык, бэлэтэп јат дэп (бумындый јәпсэл бистэдэ бар) капиталистардын чэрүзинэ удра бойыбыстын Кызыл Чэрүни тургы зарыс, мынын учун бис ончобыс военный Чэрүү үрэдүгэ үрәнип Совет јангы капиталистардан корулар кэрэк.

Капиталистар бискэ кәнәтийин билдиртпезинэн тибэзин дэп јангысла кызыл чэрүни бэлэтэр эмэс, ончо јон албаты бэлэтэнип алар кэрэк.

Кызыл—Чэрүлэ кожо бистин Алтайдын Партизандары бандитар-ла актын Колчактын Чэрүзилэ соғужкандар бу мунагда көрзө бистин чындык бүдүмчилүбис Коммунист јурушчи Алтай улдар Мылтык учурын, үрәнэр кэрэк Совет башкарунын баштапкы кычыруна туруп мылтыкты колго тудып совети корукарга бэлән болор кэрэк.

Ойрот албатызы Совет Союстын бир үлүзи бөлүги болуп јат айдарда бойынын улдарын Кызыл черуга бэрэр кэрэк. Түнгэйлэ өскө сөөктү албаты бойынын улдарын бэрип совет башкаруны капиталистардан корулап туры.

Бистин Алтай јаш өскүрүмди чэрүгэ кычырарда айл өзөктөр саин дэрэмнэләрдэ јуу бар Орустар алднан јуулажып күчи јәтпэй туру онын учун Алтай улустан чэрүгэ алып јат калганчы чак кэлгән дэп“ төгүн табыштар угулар, бу мындый төгүн табышты јон албаты ортодо кэм јайып турган болор дэп туругар? муны јайып турган улус: камдар, јарлыктар, байлар, олордын сөзинэ киргән карган өбөгөндэр. Олор мындый төгүн табыш эдип кэмгэ болужып јат? дэзэ бистин өштү капиталистарга, байлар камдар, јрлыкчылар, Совет јангы өштөп јады, онын учун капиталистарга болужуп јаткан бу. Олор мындый төгүн табышты алтай албаты ортодо јайып турганы бистин Алтай улдар Кызыл-чэрүгэ барбазын дэп, Совет јангы корулабазын—дэп совет јанга каршу јаман эдип тургандары бу.

Бу мындый төгүн табыштарга бүтпэс кэрэк, мындый төгүнчиләрлэ туружар кэрэк, ол бай-ла камдар бир айдып турган нәмәзи бу: озо бий-ла каанга багарда бисти чэрүгэ албас эдип јәңилтэ бэргән, онын ордына бис бала каанга калан төлөр болгоныс дэп. Бу мындый калаан јәңилтэ болгон-бо? Јок бу калангы төлөгән улус јоктулар, байлар јайзандар јәмчиләр јангыс калангы јууп јокту улу-

сты кулданган, баала каанын јәңилтәзи байла кам јайзанга болгон, јокту кижигә кыйын болгон сләрдин сарнардан озогы ахы јайзаннын каланын камчы сыртка ойноп туратаны, әмди дә чыкпаган болур Табыт јайзанды сләр биләригәр. Бир јокту кижі каланын төлөп чыдап болбосто, Табыт јайзан айткан бу: „таңманын тәрәзин сыйрылар бәш катый бичир, бәлгә бәжән катый камчылар“ дәп ол туштагы јәңилтә, байга, јайзанга, камга. абыска болгонын бис биләр кәрәк.

Әмди бистин совет јаңыста озогы каанын каланы јок, большевиктар бистин алтай албатыны јарык көрзин түңгәй бойынын јаңын баштазын дәп, бистин үүрәдип Кызыл-чәрүгә кычырып јат. Озогы тушта калаңды, јоктулар, төлөйтөн болгон, әмди дәзә нологтын көбизин байлар төлөп јат, јоктулардын көп сабазы налогтон божодып јәңилтә әткән ол бойынын мал ажын өскирип онжитсин дәп Совет башкару кичәеп јат, айдарда бис алтай албаты Кызыл чәрүгә улдарысты ийәр кәрәк, олор ондо үрәнзин, совет јаңды капиталистардан коруларга бәлән болзын.

Бис ол төгүн айдып турган кам јарлык озогы јайзан болгон улустын төгүнин укпас кәрәк, јон албата јартын айдар кәрәк, олордын төгүнинә кирбәй, сләр биләрәр кам, јарлык, бий озогы јайзан кижі совет јаңын јаман көрүп мэкә төгүнди көөп айдар, олорло бис удра күрәжәр кәрәк совет јаңнын јакшылтазын, Кызыл чәрүнин учурын, јартын айдар учурлу. Бистин Ойротын албатызы кәләр јууга капиталистар бәләтәнип совети јууларга турганын айдарда биләр кәрәк бис совет башкаруубысты коруларга бәләтәнәйлик.

Бистин улу башчи нөкөр Ленинын:

„Бис империалистарды согуп сүрәлә јатпас кәрәк, јуу кәрәгинә бәләтәнип турар учурлу бистин Кызыл-чәрүни бәктәп јуу кәрәгин биләрин тыңыдып Кызыл чәрүни ас-татсабыс-та олордын јарымын артырып койор кәрәк олор кәләр јууга совет республиканы коруларга бәлән турар“ дәп айткан сөзин ундубас кәрәк.

КАЛГАНЧИ СӨС.

Бу 1928 јылда Ойрот улусты баштапкыла катап Кызыл чәрүгә кычырып јат бистин Ойрот албагызы бойунын

улдарын ишмәкчи крестьянын. Кызыл чэрүзинә турзын дәп бирип јат.

Совет башкару Ойрот албатызынан черүгә кычырып ижәнип јат. Бистин јаш өскүрүм Кызыл черүгә бойунын акту саназыла кәлип турар бойунын совет јангын коруларга бәлән болор.

Канча-да кирәлү байлар, камдар, јарлыкчилар төгүн табышты айтса, бистин Ойротын бойынын күчтү јаткан албаты бутпәс кам бай, јарлык озогы јайзандар совет башкарунын өштүләри, бистин албатынын ортодо төгүн табыш кучундай коркуткан улусты сыга тударыбыс тилдәрин кыскарта тартырыбыс.

Совет башкару амыр јадарын кичәп јат, јуу јок болзын дәп, амыр јадышта бис бойустын мунаг ары малажысты өнжидип өскирип тыңыдарына совет јангысты бәктәринә кичәэнәрибис, капиталистар бистин өштүләрис бисти јууларга кәлзә бис ол тушта удра базып јуулажарыс, алдына туруп бәрбәзис, совет јангысты октябырда алган јангысты коруларга бәлән болорыс. Ойротын чэрү улдары ончо Ойрот албатызы октябәрдын бускалагында совет јанды корулап турган эмдидә тунгәй совети коруларга бәлән болор.

Кычыртылу алтай уул тыгыда сананып ал, сән бистин тәмир болот курчубыс ишмәкчи крестьянын совет јангынын кызыл чэрүзинә барып јадын.

Кычыртылу (призывник) алтай уул Кызыл чэрүдә турганда сән чын ижәмчилү кичәмкәй күчтү республиканын уулы дәп көргизәр кәрәк сәә совет башкару мылтыкты бәрип ижәнип јат, сән чын бу мылтыкты тудып совет јанды коруларын.

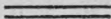
Эзәндик болзын кырлу алтайдын баштап Кызыл чэрүгә барган уулдары!

Эзәндик болзын советин карул-корылчы кычыртулу Ойрот уулы!

БУ КНИГЭДЭ ЧИИЛГЭН КЭРЭКТЭРДИНГ ТООЗЫ:

1. Башкы сөс.
2. Кызыл чэрү нэ учун турган?
3. Ойрот улусты каан тужында чэрүгэ албаан аи нэ.
4. Ойрот улус ишмэкчилэ крестьяндардын Кызыл чэрүзинэ жүрэтэн учурлу.
5. Кандый улус Кызыл чэрүгэ кычырылатан?
6. Кызыл чэру-гэ турары СССР-дын кижизинин күндү.лэп кичээр кэрэги болып iат.
7. Алтай јаш өскүрүм-лэ Кызыл-чэрү.
8. Башка сөөктү улус Кызыл чэрүдэ.
9. Јаңы јуу болорго турганы.
10. Совет башкаруны коруларга бэлэн болор кэрэк.
11. Калганчи сөс.

инв. №1004

33541

Ойрот.
2-371

Издательско-Типографское
Объединение „Кызыл Ойрот“.